

obravnaval pomen jantarjeve poti za stike med Italijo in severnim ljudstvi v luči nedavnih raziskav.

V tretjem najkrajšem delu knjige je objavljenih osem člankov različne vsebine, ki so predvsem posvečeni problematiki posameznih najdišč oz. območij v obravnavanem prostoru (*Alcune realtà regionali*). Paola Cassola Guida in Serena Vitri sta obravnavali trgovske stike v poznolatskem obdobju med Jadrantom in transalpinskim območjem v Furlaniji in Julijski krajini. Verena Vidrih Perko je v sintetičnem prispevku podala pregled romanizacije Slovenije v luči izkopavanj in raziskav v zadnjih petih letih, predvsem na osnovi materialne kulture. Podaja pregled raziskovanja pozne antike in obsežen seznam literature. Irena Lazar poda kratek pregled zgodovine Celeje in komentar k nekaj novim in starim najdbam. Jenő Fitz je na kratko in brez opomb (njegov prispevek je edini brez kritičnega aparata) orisal odnos avtohtonega prebivalstva do uvajanja rimske oblasti. Werner Jobst je prispeval članek o Karnuntu, Klara Kuzmova in Jaroslav Tejral sta z različnih vidikov obravnavala trgovske povezave med Rimljani in Germani ob srednji Donavi, Jaroslav Peška pa je objavil rezultate izkopavanj knežjega groba v Mušovu.

Na koncu knjige so indeksi, in sicer abecedni seznam antičnih virov ter abecedni seznam geografskih imen. Indeksi niso vedno sestavni del objavljenih aktov kongresov in kolokvijev, so pa zato toliko bolj dobrodošli, saj bi bila knjiga brez njih veliko manj uporabna. Kot kažejo naštetih prispevki in različne teme, je knjiga zanimiva za zelo širok krog strokovne publike, saj posega na področje prazgodovine, antične zgodovine, epigrafike, provincialne in klasične arheologije, muzeologije ter spomeniškovarstvene problematike.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Sheila McNally: *The Architectural Ornament of Diocletian's Palace at Split*. BAR International Series 639. Tempus Reparatum, Oxford 1996. ISBN 0 86054 823 6. 78 strani, 99 slik, 14 risb.

Knjiga o arhitektonskih ornamentih Dioklecianove palače v Splitu je eden od rezultatov dolgoletnega hrvaško-ameriškega sodelovanja. V študiji je avtorica želela dokumentirati vse obstoječe ornamente ter analizirati njihove povezave v stavbo.

Uvodno poglavje daje dober kratek pregled stanja raziskav arhitektonskega okrasa v Dioklecijanovi palači ter hkrati tudi pregled za ves imperij na prehodu iz 3. v 4. stol. V poglavju "slovar okrasa" so definirani vzorci, posamezni okrasni elementi, predstavljeni materiali in tehnike. Osrednje poglavje povezuje okras s posameznimi stavbami. Delo zaokrožuje "register" - to je katalog najdb po stavbah oziroma delih palače, s širokim komentarjem nekaterih skupin gradiva. V dveh obsežnejših dodatkih sta analizirana friz v mavzoleju in kasetirani strop v Jupitrovem templju.

V ornamentiki cesarskih stavb se prepletajo različne teme: religiozne, državna propaganda in privatna plat, z izražanjem veselja do življenja. Poudarki so bili odvisni od programa. Avtorica je Dioklecijanovo palačo v Splitu primerjala s sočasnimi zgradbami, posebno z Galerijevima rezidencama v Solunu in Romulijani (Gamzigrad). Palačo v Solunu krasijo politični spomeniki, ki se nanašajo na posebne zgodovinske dogodke. V Gamzigradu je poudarek na povezavi harmonične vlade in uživanja sadov narave. Palača v Splitu je imela tudi ceremonialno funkcijo, čeprav so bile ceremonije verjetno drugačne kot na velikih dvorih. Okrasni elementi so bili namenjeni temu, da naredijo vtis na obiskovalca. Fasada z morske strani je načrtovana za pogled od daleč; večina obiskovalcev naj bi prišla po kopnem - vrata proti Saloni so najpomem-

bnejša. Dekoracija se stopnjuje, tako kot obiskovalec prihaja v notranjost palače. Količina in način izdelave okrasa se razlikujeta po posameznih stavbah in jim dajeja različen značaj, po drugi strani pa jih povezuje v celoto. Arhitektonski okras je bil narejen v apnencu, tako da tvori močne svetlobne kontraste. Groba izdelava kaže, da je bil verjetno prekrit s štukom in barvan. V starejših ali sočasnih gradnjah prevladuje marmorni okras. Dioklecijanova palača torej predstavlja prehod k poznejšemu obdobju, ko so marmor na stenah nadomestili mozaiki in slikanje.

V času tetrahije so po naročilih cesarjev potekala velika gradbena dela na mnogih konci imperija. V Splitu ni bila za izvajanje klesarskih del zadolžena ena sama delavnica, ampak cela vrsta obrtnikov, ki prej verjetno niso imeli med seboj posebne zveze. Del obrtnikov je gotovo prišel iz Salone. Vidijo pa se tudi povezave z Malo Azijo (Pamfilijo) in z Rimom. Izvajalcem je bilo v podrobnostih puščeno precej svobode.

Mavzolej krasijo staromodni motivi, ki jih najdemo na nagrobnih spomenikih navadnih Rimljanov eno generacijo prej (eroti, maske, lov, tekma). To konzervativno sporočilo brez cesarskega kulta ali apoteoze kaže na neposreden Dioklecijanov vpliv. V Jupitrovem templju, enem zadnjih poganskih svetišč, grajenih v rimskem svetu, je avtorica posebej analizirala obokan kasetiran strop, pri katerem se motivika povezuje na eni strani z maloazijsko Pamfilijo na drugi strani pa s samim Rimom.

Knjiga prinaša temeljit pregled arhitektonskega okrasa v palači in ga odlično umesti v najširši umetnostni in zgodovinski prostor v času tetrahije. Poleg širokega pogleda daje študiji še poseben pomen prikaz odzvanjanja klasične rimske umetnosti in uveljavljanja novosti, ki napovedujejo značilnosti pozne antike.

Jana HORVAT

Franz Mandl: *Das östliche Dachsteinplateau. 4000 Jahre Geschichte der hochalpinen Weide- und Almwirtschaft*. V: Günter Cerwinka, Franz Mandl (ured.): *Dachstein. Vier Jahrtausende Almen im Hochgebirge*. Bd. 1. Mitteilungen der ANISA 17, Heft 2/3, 1996. Verein ANISA, Gröbming 1996. 165 strani, veliko slik.

Vzhodna Dachsteinska planota je 280 km² razsežno visokogorsko področje z več kot 100 živimi in opuščenimi planinami. Od leta 1980 proučuje življenje v tem delu visokogorja društvo ANISA, ki izdaja revijo *Mitteilungen der ANISA* in vanjo vključene monografije.

Knjiga Franza Mandla predstavlja zgodovino poselitve vzhodne Dachsteinske planote in je sad dvajsetletnih arheoloških raziskovanj. Gre za dolgotrajen in izrazito interdisciplinaren projekt, ki uporablja arheološke, zgodovinske in etnološke vire ter proučuje tudi razvoj favne in flore ter spreminjanje klime s pomočjo palinologije in dendrokronologije. Druga knjiga (izid l. 1997) bo objavila članke različnih avtorjev s področja naravoslovja, zgodovine in arheologije.

Arheološke terenske raziskave v visokogorju imajo zaradi oddaljenosti najdišč in vremenskih okoliščin ekspedicijski značaj, tako da so posebej naporne in drage. V Dachsteinskem pogorju so bili uporabljeni kar najbolj racionalni načini raziskovanja. Osredotočili so se predvsem na območja opuščenih planin. Odkrivanje najdišč je bilo mogoče predvsem z dobrim poznavanjem geografskih in klimatskih pogojev. Na odkritih lokacijah so risali na površini vidne tlorise objektov (kamnite temelje), območje pregledali z iskalcem kovin ter kopali majhne površinske sonde. V kulturno plast so posegli samo toliko, da so dobili vzorce oglja za radiokarbonske da-

tacije. Te so bile ogrode kronologije, kajti najdb keramike ali drugih predmetov je bilo v teh majhnih sondah zelo malo. Takšna metoda je bila bistveno cenejša od odpiranja večjih površin. Plast zemlje oziroma kulturna plast je debela običajno le 10 do 20 cm in jo že sodobno govedo, ki je precej težje kot nekdanj, hitro poškoduje. Takorekoč z eksperimentalno arheologijo - z opazovanjem propadanja sodobnih planšarskih koč - so ugotavljali nastajanje kulturne plasti. Z iskalcem kovin so preiskovali stare poti.

Zgodovina poselitve je predstavljena po časovnih horizontih. Za arheološka obdobja med bronasto dobo in zgodnjim srednjim vekom so zbrane in objavljene vse posamezne najdbe, sledijo pa rezultati topografskih raziskav. Pokazalo se je, da je bil razvoj poselitve, z dolgi obdobji prekinitev, tesno povezan s podnebnimi spremembami.

V srednji in pozni bronasti dobi, to je v času vlažnega in toplega podnebja, je bilo visokogorje prvič intenzivno poseljeno, kar dokazujejo tako posamezne najdbe kot tudi sledovi enajstih stavb in počivališč. Očitno gre za veliko gostoto, saj lahko sklepamo, da je ostanke na najboljših planinah uničila dejavnost v mlajših dobah. Koče so stale nad nekdanjo gozdno mejo, na višinah med 1630 in 2072 m n. m. Postavljene so bile na osončene majhne vzpetine v kotanjah ali krnicah, tako da so bile zaščitene pred vetrom in vdorom hudourniških voda. Danes so to večinoma zakrasela območja brez vode, neprimerna za planine, nokoč pa so bila tam verjetno jezera ali kali. Na kamnitih temeljih so stale enoprostorne brunarice z vzhodom na južni strani, na najbolj izpostavljeni strani pa je bil postavljen zaščitni kamniti zid. Pred vzhodom je ležala delovna površina z ognjiščem v jami. Na sezonski tip poselitve kažejo kulturne plasti s kostmi samo mladih živali. Poselitev tega časa je morda povezana z najstarejšim izkoriščanjem rudnikov soli v bližnjem Hallstattu.

Iz halštatskega in latenskega obdobja ni znanih človekovih sledov v dachsteinskem visokogorju. Deloma je to pripisati spremembi podnebja, deloma pa mogoče tudi spremembam v gospodarstvu v samem Hallstattu.

Z dobrimi podnebnimi razmerami med 2. in 4. st. po Kr. se znova zgostijo najdbe v visokogorju. Znano je precej rimskodobnih posameznih najdb, tloriso pa je malo. Mandl meni, da bi to lahko razložili s potujočim pašništvom, ki je potrebovalo le posamezna bazna bivališča ter več počivališč in začasnih zavetij.

Po prekinitvi od 5. do 6. st. (slabe klimatske razmere) najdemo v visokogorju slovanske sledove: počivališče iz 7. st., temelja koč iz zgodnjega 8. st. in prehoda med 8. in 9. st. (radiokarbonske datacije).

Z arheološko metodo (načrti stavbnih ostankov in celih opučenih planin, sondiranja, radiokarbonske datacije, pobiranje drobnih najdb), dendrokronologijo in palinologijo so raziskovali planine tudi še v visokem srednjem veku, poznem srednjem veku in v novem veku do 20. st. Šele za čas 12. in 13. st. se da dokazati pravo planšarsko gospodarstvo. Z rastjo prebivalstva se pomnoži število planin, prvič krčijo gozdove v visokogorju (na višinah 1000 do 1400 m), povečuje se število koč na planinah. Ugotovili so razvoj stavb od enoprostornih do bolj zapletenih ter uvajanje peči v novem veku. Prevladi ovčarstva sledi napredovanje govedoreje, mlečno gospodarstvo in zato redna povezava z dolino (izboljšanje poti, najdbe konjskih podkev!). V poznem srednjem veku se med keramiko prvič pojavijo skode in krožniki. Poslabšanje podnebja okoli 1580 je povzročilo začasno opustitev planin. Raziskovali so še oglarsko naselbino iz 18. do 19. st. ter v skalo vrezane risbe.

Mandlova knjiga, skupaj s starejšimi objavami v *Mitteilungen der ANISA*, predstavlja pomembno prelomnico v raziskovanju poselitve. Prvič so bile v visokogorju odkrite arheološke najdbe in selišča, ki zanesljivo niso imele povezave z rudarstvom ali prometom preko visokih prelazov v osrednjih Alpah. Pokazala se je odvisnost od podnebja, ki je najverjet-

neje povzročala krajše in daljše prekinitve v poselitvi. Resnično dobre rezultate raziskave je dalo trdo dolgotrajno delo, poznavanje prostora, vzporedno raziskovanje vseh zgodovinskih in arheoloških obdobj ter vključitev palinologije in dendrokronologije. Skrajno racionalne metode terenskega raziskovanja so omogočile pregled večjega števila najdišč. Knjiga o poselitvi Dachsteinskega visokogorja je bogato delo, polno novega znanja, novih podatkov in novih idej, ki bodo gotovo pomembna spodbuda in zgled za raziskovanje visokogorja v vsem alpskem svetu in tudi pri nas.

Jana HORVAT

Mitja Guštin, Predrag Novaković, Darja Grosman, Brane Mušič, Marija Lubšina-Tušek: *Rimsko podeželje. Roman Countryside*. Razprave Filozofske fakultete. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1996. ISBN 86-7207-085-2. 157 strani.

Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani je med leti 1992 in 1994 vodil ambiciozni mednarodni raziskovalni projekt *Rimsko podeželje / Roman Countryside*. V njem je sodelovala cela vrsta inštitutov iz sosednjih držav (z univerz v Trstu, Gradcu, na Dunaju, v Bratislavi ter Madžarski arheološki inštitut iz Budimpešte). Cilj projekta je bil po enotni metodologiji, s posebnim poudarkom na vilah, proučevati antično podeželje in tako dobiti primerljive rezultate. Velika pozornost je bila posvečena tudi uvajanju sodobnih prospekcijskih tehnik. V priložni monografiji so predstavljeni rezultati slovenskega dela projekta.

V prvem poglavju je Predrag Novaković pripravil pregled razvoja teorije in metodologije prostorskih pristopov v arheologiji. Na kratko je opisal značilnosti posameznih vplivnejših teoretskih šol. Nato je na teoretični ravni obravnaval izhodišča sistematičnega arheološkega rekognosciranja. Posebej je opozoril na arheološke ostanke zunaj območij bivališč. Predstavil je načine vzorčenja, probleme vidljivosti na terenu in interpretacijo tako dobljenih podatkov. Zaključil je s kratkim orisom razvoja sistematičnega arheološkega pregleda v Sloveniji.

Darja Grosman, tudi z obsežnim teoretičnim uvodom, predstavlja konkretni projekt *antično Posavje*. Obljublja vzpostavitev skupnega metodološkega standarda za prostorske raziskave in njegovo testiranje na posameznih študijskih primerih (str. 43). Raziskovalci iz posameznih regij naj bi skušali poenotiti delo tudi z izbiro podobnega vzorca, to je zanesljive rimske vile. Raziskali naj bi prostor bivališča, bližnjo okolico (radij 2 km) in daljno okolico (radij 5 km).

Za raziskovalno območje je slovenska stran izbrala zgodovinsko izredno zanimivo spodnje Posavje - najpomembnejši prehod iz Panonije v jugovzhodnoalpski prostor. Pri terenskem delu so uporabili tri vrste zajemanja podatkov: sistematične terenske preglede (dopolnjene z intenzivnimi pregledi in vrtinami), geofizikalne meritve in interpretacijo aerofotografije (posnetki iz Cikličnega aerosnemanja Slovenije in posebni sistematični preleti). S sistematičnim terenskim pregledom in študijem aerofotografije so želeli preseči omejitve točkovnega poznavanja prostora, ki je rezultat klasične topografije in izkopavanja, ter odkrivati arheološke sledove tudi v prostoru med najdišči. Sistematični arheološki pregled je potekal v 500 m širokem pasu ob rimski cesti, ter na treh območjih, ki so ležala 1 do 4 km severno od ceste pri Selah pri Dobovi, okoli Dobove in pri Rigoncah.

Zastavili so si nekaj posebnih vprašanj (str. 52): kako je vplivala pred rimska poselitev na razmere v mlajših obdobjih ter kakšen je bil odnos med poselitvijo v pasu ob cesti Emona-Siscija in med nekaj kilometrov oddaljenim zaledjem.